

dr hab. Eunika Baron-Polańczyk
Uniwersytet Zielonogórski
Instytut Inżynierii Bezpieczeństwa i Nauk o Pracy
Zakład Profesjologii

Zielona Góra, 02.12.2014 r.

RECENZJA

pracy doktorskiej mgr Anity Karyń
nt. „Edukacja szkolna do bezpiecznego korzystania z Internetu”
napisanej pod kierunkiem dr hab. Elżbiety Perzyckiej, prof. US

na zlecenie Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego

Uwagi wstępne

Praca doktorska mgr Anity Karyń jest ciekawa, stawiająca interesujące, aktualne i trudne pytania badawcze. Jest ważna w aspekcie różnorodnych oznak trudności w sferze świadomego, bezpiecznego i odpowiedzialnego korzystania z metod i narzędzi ICT (*Information and Communication Technology*) oraz niewystarczającego rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce. Aktualność poruszanej w opracowaniu tematyki wiąże się z powszechnym (ze względu na stale malejące koszty nowej technologii – egalitarnym) wykorzystywaniem nowoczesnych narzędzi cyfrowych, w tym i Internetu. Prymat wszechogarniającej ICT powoduje, że staje się ona zjawiskiem kulturowym oraz czynnikiem przemian cywilizacyjnych (co, z perspektywy kultury i edukacji techniczno-informatycznej, zaznacza m.in. Waldemar Furmanek¹), ale także naturalnym środowiskiem procesu kształcenia i wychowania. Wylaniające się cechy współczesnej kultury w świecie ICT (cyberkultury), należy postrzegać dwojako: 1) jako zagrożenie – promowanie negatywnych wzorów myślenia i zachowań, bądź 2) jako korzyść – możliwość nieograniczonego dotarcia do zjawisk (dóbr) kultury i sposobność dokonywania wyborów (czego przykładem może być chociażby idea edukacji dla kultury darów i partnerstwa). Takie też założenie uwidacznia się w recenzowanej pracy w prowadzonych analizach teoretycznych

¹ W. Furmanek, *Jutro edukacji technicznej*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007, s. 87, 109.

funkcjonowania dzieci i młodzieży w cyberprzestrzeni – zwracających uwagę, w zrównoważony sposób, zarówno na potencjał (możliwości, szanse), jak i na zagrożenia (niebezpieczeństwa) w Internecie.

Decyzję mgr Anity Karyń – dotyczącą wyboru tematu rozprawy doktorskiej oraz eksploracji problemu racjonalnego, skutecznego i, nade wszystko, bezpiecznego korzystania z Internetu – należy uznać za ważny krok w przestrzeni badań pedagogicznych, zwłaszcza dydaktyki ogólnej i pedagogiki medialnej oraz dla praktyki edukacyjnej w zakresie kształcenia w szkole podstawowej.

Trafnie wybrany temat wymagał od Doktorantki wnikliwych i systematycznie prowadzonych analiz istniejącego stanu edukacji szkolnej w zakresie bezpiecznego korzystania z Internetu. Systematyczność działań była konieczna ze względu na nieustanny rozwój technologii, a co za tym idzie ewolucję w poglądach i koncepcjach na temat edukacyjnej użyteczności narzędzi ICT. Istotną trudność tkwi w wielości występujących w tej dziedzinie, często jakże rozbieżnych, sądów i stanowisk cząstkowych. Skonstruowanie z nich wyraźnie określonej koncepcji edukacji szkolnej przygotowującej dzieci i młodzież do bezpiecznego korzystania z Internetu wymagało konstruowania logicznych wywodów, udokumentowanych (bezpośrednio czy pośrednio) wynikami badań środowiskowych oraz popartych wskazaniem teoretycznymi. Trudność wiązała się także z wielowątkowością problemów i ich interdyscyplinarnym charakterem. Cele, zadania oraz modelowanie realizacji edukacji dla bezpiecznego korzystania z Internetu obejmowały analizy płaszczyzny współpracy uczniów, nauczycieli, rodziców oraz wielu instytucji działających na rzecz szeroko rozumianej edukacji dla bezpieczeństwa. Z kolei poszukiwania teoretycznych uwarunkowań bezpiecznego korzystania z Internetu wymagały wielowymiarowego i holistycznego spojrzenia na fenomen Internetu, analiz w wielu kontekstach: oprócz pedagogicznego – od filozoficznego, socjologicznego, psychologicznego poczynając, poprzez zdrowotno-ergonomiczny, prawny, ekonomiczny i gospodarczy, a na technicznym kończąc.

Autorka wnikliwie analizuje kwestię edukacji szkolnej do bezpiecznego korzystania z Internetu, zarówno we wstępnych rozważaniach koncepcyjnych, następnie w odniesieniu do różnych dokumentów polityki edukacyjnej, jak również na wybranych przykładach empirycznych edukacji szkolnej. Opiera się na jasno określonych podstawach teoretycznych oraz poprawnych założeniach metodologicznych. Powołuje się w zadawalającym stopniu na literaturę przedmiotu i dobrze orientuje się w analizowanej problematyce. Praca porządkuje wiedzę na temat edukacji szkolnej w zakresie bezpiecznego korzystania z Internetu oraz ustala (zgodnie ze schematem studium przypadku) jakość tej edukacji. Wskazuje na

największe problemy i luki kształcenia i wychowania w tym obszarze. Z tych względów rozprawa zasługuje na pozytywną opinię. W dalszej części recenzji skupiam się głównie na uwagach krytycznych lub polemicznych w stosunku do omawianej pracy. Nie obniżają one zasadniczo pozytywnej oceny rozprawy, a mają raczej na celu jej przemyślenie i ewentualne uzupełnienie, na przykład dla jej późniejszej publikacji.

Konstrukcja pracy

Praca doktorska mgr Anity Karyń liczy 437 stron. Jej struktura (która jest zgodna ze spisem treści umieszczonym na stronie 2 i 3) obejmuje:

Wstęp (10 s.)

Warstwę teoretyczną (razem 135 s.)

Rozdział 1. Internet w edukacji – potencjał i zagrożenia (68 s.);

Rozdział 2. Teoretyczne uwarunkowania bezpiecznego korzystania z Internetu (67 s.);

Warstwę metodologiczną

Rozdział 3. Metodologiczne podstawy pracy (12 s.);

Warstwę empiryczną

Rozdział 4. Realizacja edukacji szkolnej do bezpiecznego korzystania z Internetu (209 s.);

Zakończenie (18 s.)

Pracę zamykają:

Aneks (29 s.)

Załącznik nr 1. Kwestionariusz wywiadu dla nauczycieli informatyki i opiekunów sali komputerowej;

Załącznik nr 2. Kwestionariusz wywiadu dla pedagogów szkolnych;

Załącznik nr 3. Arkusz obserwacji zajęć;

Załącznik nr 4. Kwestionariusz ankiety dla uczniów;

Załącznik nr 5. Arkusz analizy dokumentów szkolnych;

Załącznik nr 6. Scenariusz zajęć;

Załącznik nr 7. Scenariusz zajęć;

Załącznik nr 8. Spis rysunków;

Załącznik nr 9. Spis tabel.

Bibliografia (18 s.) – 298 pozycji bibliograficznych

Netografia (4 s.) – 15 pozycji/źródeł internetowych

Streszczenie w języku angielskim (5 s.) – strony nieponumerowane

Do pracy dołączona jest także płyta CD zawierająca 3 pliki w formacie *.pdf: 1) *A. Karyń-rozprawa doktorska*; 2) *A. Karyń-streszczenie ENG*; 3) *A. Karyń-streszczenie POL*.

Można stwierdzić, że powyższe człony struktury treściowej odznaczają się logiką i właściwą czytelnością. Dostrzega się są jednak dysproporcje zasadniczych części pracy – z wyraźną objętościową przewagą części empirycznej (209 s.) nad teoretyczną (135 s.) i zauważalnie lapidarną częścią metodologiczną (12 s.).

Znacząca w swej liczebności literatura została wykorzystana przez Doktorantkę głównie do konstrukcji warstwy teoretycznej pracy, ale i do wsparcia prowadzonych analiz w części empirycznej, w tym do interpretacji wyników własnych badań środowiskowych. Bibliografia zawiera głównie pozycje zwarte oraz artykuły w czasopismach, będące zarówno pozycjami klasycznymi, jak i najnowszymi publikacjami opracowanymi przez pedagogów. Około 73 pozycje bibliograficzne (25%) to prace autorów zagranicznych (przekłady/tłumaczenia autorskich prac publikowane przez polskie naukowe oficyny wydawnicze). Duże zróżnicowanie tematyczne wykorzystanych źródeł jest potwierdzeniem szerokich zainteresowań Autorki, wieloaspektowości podjętych problemów oraz interdyscyplinarnej koncepcji pracy. Pragnę zwrócić uwagę, iż wykaz netograficzny (s. 434-437), dla pełnej identyfikacji i czytelności źródeł, warto uzupełnić o takie dane jak tytuł/temat internetowej strony oraz datę dostępu (zgodnie z wytycznymi naukowych wydawnictw). W sporządzonym wykazie bibliograficznym odnajdujemy też niedokładności w podawaniu autora/autorów pozycji – w postaci podawania nazwisk jako samodzielnych autorów/współautorów zamiast jako redaktorów naukowych opracowania (tzn. bez dopisku: „oprac. zbiorowe pod red.”/ „red. nauk.”/ „red.”). Na przykład:

(s. 428) Perzycka E., A. Stachura, *Pedagogika Informacyjna. Media w kształceniu ustawicznym*, Zapol, Szczecin 2007.

Zamiast: Perzycka E., Stachura A. (red.), *Pedagogika Informacyjna. Media w kształceniu ustawicznym*, Zapol, Szczecin 2007.

(s. 430) Siemieniecki B., *Pedagogika medialna*, T1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
Siemieniecki B., *Pedagogika medialna*, Podręcznik akademicki, T2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

Zamiast: Siemieniecki B. (red.), *Pedagogika medialna*, Podręcznik akademicki, T1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

Siemieniecki B. (red.), *Pedagogika medialna*, Podręcznik akademicki, T2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

(s. 432) Szmigielska B., *Psychologiczne konteksty Internetu*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009.

Zamiast: Szmigielska B. (red.), *Psychologiczne konteksty Internetu*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009.

(s. 433) Wenta K., E. Perzycka, *Edukacja Informacyjna. Neomedia w społeczeństwie wiedzy*, PPH Zapol, Szczecin 2009.

Zamiast: Wenta K., Perzycka E. (red.), *Edukacja Informacyjna. Neomedia w społeczeństwie wiedzy*, PPH Zapol, Szczecin 2009.

Praca wymaga dopracowania strony redakcyjnej – językowej, edytorskiej, szczególnie w zakresie redakcji technicznej (adiustacji tekstu) oraz błędów językowych,

interpunkcyjnych, gramatycznych, ortograficznych. Korekty wymaga na przykład:

- Rys. 24 (s. 386) – wizualizacja nieczytelna za sprawą osadzenia czcionki barwy czarnej na niebiesko-granatowym tle (zalecana jest barwa biała);
- Rys. 3 (s. 147); Rys. 22 (s. 339) – mało czytelny tekst prezentujący elementy modelu na skutek doboru (za)małej czcionki;
- Rys. 4 (s. 159) *Ilość komputerów w szkole*; Rys. 8 (s. 197) *Ilość komputerów szkolnych = legalnym oprogramowaniem* – rysunki z założenia mają wizualizować „liczbę”, nie zawierają jednak wartości liczbowych/procentowych. Uwaga dot. także: Rys. 5 (s. 170); Rys. 7 (s. 186).
- (s. 3) – „sieci” (punkt 4.5, 4.6), *zamiast*: „Sieci” – w kontekście Internetu (wyrazu pisanego z dużej litery w innych punktach 2.1, 4.4, ...);
- (s. 9, 19) – „samo edukacja”, *zamiast*: „samoedukacja”;
- (s. 106) – „tępo” zmian, *zamiast*: „tempo” zmian;
- (s. 9) – „pod kontem”, *zamiast*: „pod kątem”;
- (s. 120) – „częściom”, *zamiast*: „częścią” (l. pojedyncza);
- (s. 152, 338) – „odpowiedziom”, *zamiast*: „odpowiedzią” (l. pojedyncza);
- (s. 182) – „sieciom”, *zamiast*: „siecią” (l. pojedyncza);
- (s. 371) – „technologiom”, *zamiast*: „technologią” (l. pojedyncza);
- (s. 106) – „zmianą”, *zamiast*: „zmianom” (l. mnoga);
- (s. 189) – „celą”, *zamiast*: „celom” (l. mnoga);
- (s. 193) – „twórcą”, *zamiast*: „twórcom” (l. mnoga);
- (s. 220) – „turystą”, *zamiast*: „turystom” (l. mnoga);
- (s. 235, 273, 344) – „internautą”, *zamiast*: „internautom” (l. mnoga);
- (s. 268) – „osobowością”, *zamiast*: „osobowościom” (l. mnoga);
- (s. 276) – „kolegą”, *zamiast*: „kolegom” (l. mnoga);
- (s. 278) – „sprawcą”, *zamiast*: „sprawcom” (l. mnoga);
- (s. 309) – „jednostką”, *zamiast*: „jednostkom” (l. mnoga);
- (s. 324) – „profesjonalistą”, *zamiast*: „profesjonalistom” (l. mnoga);
- „min.”, *zamiast*: „m.in.” (s. 102, 116, 120, 129, 130, 132, 134, 151, 159, 209, 226, 227, 236, 257, 264, 270, 282, 368, 371, 380);
- (s. 118) – „dokładanie”, *zamiast*: „dokładnie”;
- (s. 144) w drugim akapicie – powtórzenie treści – „Bezpieczne korzystanie z Internetu w kontekście psychologicznym to świadome (świadomość, że anonimowość w sieci jest tylko pozorna) i odpowiedzialne korzystanie z różnych usług i aplikacji” (2x).

Pomimo powyższych uwag, wskazujących na pewną niestaranność edytorską i językową, struktura przedłożonej do oceny pracy doktorskiej jest spójna i zbieżna z tradycyjnymi wzorami konstruowania prac na stopień w naukach pedagogicznych.

Analiza zawartości dysertacji

We *Wstępie* mgr Anita Karyń przeprowadza wywód uzasadniający wybór tematu pracy, osadzając argumentację na tle aktualnych badań stanu edukacji do bezpieczeństwa. W wyniku prowadzonych rozważań Autorka postawia trzy pytania: 1) co powinna zagwarantować uczniom edukacja do bezpiecznego korzystania z Internetu realizowana w środowisku szkolnym? 2) jak realizowana jest edukacja dzieci i młodzieży do bezpiecznego korzystania

z Internetu w środowisku szkolnym? 3) jaki jest związek pomiędzy realizacją w szkole edukacji do bezpiecznego korzystania z Internetu a doświadczaniem uczniów w bezpiecznym korzystaniu z Internetu? (s. 12). Pewną wątpliwość/nieporozumienie terminologiczne budzi trzecie pytanie wskazujące na „związek” między zmiennymi – problem zależnościowy, a więc wyjaśnienia nomotetyczne współwystępowania (np. schemat badań korelacyjnych)². Nie byłoby to spójne z założeniami metodologicznymi (prezentowanymi na s.155) wskazującymi wprost na schemat badań studium przypadku. a więc wyjaśnienia idiograficzne.

Doktorantka we *Wstępie* przytacza kolejno definicje takich pojęć jak: edukacja, Internet, cyberprzestrzeń, przestrzeń wirtualna, wirtualna rzeczywistość. Wydaje się wskazane, szczególnie nawiązując do tematu pracy i przedmiotu badań, by również wyjaśnić występujące w tytule pojęcie „bezpieczeństwo” (jako stan, proces, czy potrzeba człowieka – w kontekście gwarancji istnienia podmiotu oraz możliwości jego rozwoju). To pominięcie nieco dziwi, ponieważ Autorka, można powiedzieć, wykazuje się dużą skrupulatnością i gorliwością w wyjaśnianiu pojęć podejmowanych zagadnień w innych częściach pracy (często cytując wielokrotnie te same definicje). Należy dodać, że w części teoretycznej pracy Doktorantka wyjaśnia to pojęcie pośrednio poprzez wskazanie potencjalnych zagrożeń – w rozumieniu „braku bezpieczeństwa”. Zwraca też uwagę na pojęcie „bezpieczeństwo” w nawiązaniu do piramidy potrzeb A. Masłowa (s. 100).

Na koniec *Wstępu* odnajdujemy także krótką prezentację struktury pracy (s. 13).

Teoretyczne rozważania mgr Anita Karyń ujęła w dwóch rozdziałach (1. Internet w edukacji – potencjał i zagrożenia; 2. Teoretyczne uwarunkowania bezpiecznego korzystania z Internetu). Charakteryzuje je zawartość konstruowania rozważań oraz interdyscyplinarne ujęcie zagadnień będących przedmiotem teoretycznych badań.

W *Rozdziale 1* Autorka, na podstawie wnikliwej analizy literatury, prezentuje edukacyjne uwarunkowania Internetu przez pryzmat potencjału i zagrożeń środowiska cyfrowego. Rozdział ten składa się z sześciu podrozdziałów. Internet opisywany jest kolejno jako środowisko edukacji i samoedukacji (s. 14-26) oraz pod kątem licznych zagrożeń i edukacyjnej profilaktyki (s. 26-45), a także wskazań co do jego wykorzystywania (s. 45-52). Następnie Internet ukazany jest z perspektywy kulturoznawczej (s. 52-59) oraz netykiety poczytywanej jako system norm i wartości (s. 59-69), a także uwarunkowań bezpiecznego

² K. Rubacha, *Metodologia badań nad edukacją*, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 29, 30, 108.

korzystania w szkole w świetle dokumentów (s. 69-81).

Rozdział 2 Doktorantka poświęciła poszukiwaniom uwarunkowań bezpiecznego korzystania z Internetu, na podstawie których podjęła próbę skonstruowania teoretycznego modelu (koncepcji) bezpiecznego korzystania z Internetu (prezentowanego w ostatnim, dziewiątym podrozdziale, s. 140-148). Uwzględniając, że pojęcie bezpieczne korzystanie z Internetu jest wielowymiarowe i wymaga holistycznego spojrzenia na ten fragment badanej rzeczywistości (jak pisze sama Autorka na s. 140) – rozdział podjętą tematykę analizuje w ośmiu kontekstach: filozoficznym (s. 83-96), psychologicznym (s. 96-105), socjologicznym (s. 105-113), zdrowotno-ergonomicznym (s. 113-115), ekonomicznym i gospodarczym (s. 115-121), technicznym (s. 121-125), pedagogicznym (s. 126-131) i prawnym (s. 132-140).

Analizując Internet jako środowisko edukacyjne człowieka z uwzględnieniem kwestii bezpieczeństwa Autorka starała się szukać edukacyjnych walorów nowych mediów. Mimo licznych internetowych zagrożeń (skrupulatnie opisanych w opracowaniu, a budujących obraz uzależnień, przemocy, agresji, patologii, przestępstw itp. w cyberprzestrzeni) Autorka przejawia optymizm twierdząc, że „edukacyjnych zalet Internetu jest o wiele więcej niż zagrożeń”. Jednocześnie, z przekonaniem dodaje, iż nie znaczy to, że „zagrożenia należy lekceważyć, bagatelizować i nie uświadamiać ich sobie” (s. 26). Właśnie w tych rozważaniach, dotyczących zagrożeń w Internecie, upatruje punkt wyjścia do „myślenia o edukacji do bezpiecznego korzystania z Internetu i profilaktyce w tym zakresie” (s. 44). Dużą uwagę Doktorantka poświęca netykietce, szczegółowo opisując kodeks etyczny stworzony przez internautów. Słusznie podkreśla jego wartość jako moralny kapitał kulturowy – zestaw reguł, których „powinni przestrzegać internauci chcący płynnie i bezkolizyjnie `poruszać się` w cyberprzestrzeni” (s. 69).

W poszukiwaniach teoretycznych uwarunkowań bezpiecznego korzystania z Internetu w każdym z aspektów możemy doszukać się ustaleń nawiązujących do autorskiej koncepcji – esencjonalnie ujętych w konkluzjach poszczególnych aspektów/podrozdziałów oraz powtórzonych w podrozdziale 2.9 (s. 143-145). Zwracają one uwagę na następujące osiągnięcia: 1) świadomości krytycznej w korzystaniu z Internetu (kontekst filozoficzny, s. 96); 2) umiejętności celowego korzystania z Internetu oraz świadomego i odpowiedzialnego korzystania z różnych usług i aplikacji (kontekst psychologiczny, s. 105); 3) postawy odpowiedzialnego i aktywnego użytkownika Internetu, umiejętności korzystania z nowoczesnych technologii w celu wyrażania swoich opinii i dochodzenia swoich praw; umiejętności (kompetencji medialnych, informacyjnych) oraz znajomości zasad i praw obowiązujących w portalach społecznościowych (kontekst socjologiczny, s. 113);

4) zdolności do najlepszego funkcjonowania w środowisku internetowym, zastosowania wymagań ergonomicznych przy korzystaniu z Internetu i jednoczesnego zaspokajania potrzeby bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego (kontekst zdrowotno-ergonomiczny, s. 115); 5) wiedzy oraz umiejętności korzystania z produktów udostępnianych w Sieci; świadomości podejmowania decyzji i świadomej aktywności użytkowników Internetu (kontekst ekonomiczny i gospodarczy, s. 121); 6) ciągłego uaktualniania oprogramowania oraz uwierzytelnienia, autoryzacji, kontroli dostępu, blokadami, tzw. Ścianą Ogniwą, ochrony przed wirusami, kontroli zawartości komputera oraz tworzeniem surowej kopii (kontekst techniczny, s. 125); 7) umiejętności posługiwaniem się Internetem jako narzędziem pracy intelektualnej; świadomego i krytycznego korzystania z usług internetowych; wprowadzania wynegocjowanych i zrozumiałych zasad korzystania z sieci i poruszania się po niej; umiejętności oceny konsekwencji własnych działań i czyhających niebezpieczeństw; odpowiedzialności za wykorzystywanie materiałów dostępnych w Sieci oraz publikowane przez siebie komunikaty; znajomości praw i obowiązków wynikających z przynależności do społeczności internautów (kontekst pedagogiczny, s. 131); 8) znajomości i rozumienia prawa oraz świadomości, że w Internecie nikt nie jest bezkarny (kontekst prawny, s. 140).

W przedstawionych propozycjach rozumienia bezpiecznego korzystania z Internetu Autorka zwraca uwagę na pożądane osiągnięcia przez internautę – oprócz odpowiednich wiadomości, rozumienia i umiejętności (właściwości podmiotu wskazujące na sferę poznawczą, prakseologiczną) – także (a może przede wszystkim) na świadomość krytyczną i odpowiedzialność (ujmowaną w cechach aksjologicznych).

Pragnę także wnieść pod rozwagę zasadność szerszego ujęcia zagadnień prezentowanych w najkrótszym, dwustronicowym, podrozdziale 2.4. (*Zdrowotno-ergonomiczne uwarunkowania bezpiecznego korzystania z Internetu*, s. 113), który podkreśla zdrowie psychiczne, fizyczne i społeczne w odniesieniu do zagrożeń i zaleceń ergonomicznych związanych wyłącznie z długotrwałą pracą przy komputerze stacjonarnym. Należy wziąć pod uwagę nie tylko urządzenia stacjonarne, ale i pracę na różnego typu urządzeniach mobilnych, nie koncentrując się wyłącznie na parametrach sprzętowych, ale również na parametrach jakościowych warstwy oprogramowania (ergonomia i intuicyjność interfejsu użytkownika, dostosowanie do osób z niepełnosprawnościami itp.).

Część dysertacji poświęcona warstwie teoretycznej niewątpliwie jest ważnym fragmentem recenzowanej rozprawy doktorskiej zasługującym na lekturę. Pani mgr Anita Karyń zadała sobie wiele trudu, aby w pełni ukazać wyniki swoich poszukiwań badawczych. Doktorantka musiała nie tylko przeanalizować obszerną literaturę przedmiotu, ale i dokonać

jej oceny. Było to niełatwe zadanie, z którego wywiązała się bardzo dobrze. W efekcie uporządkowana została teoria w zakresie edukacyjnej użyteczności Internetu – wykorzystywania cyberprzestrzeni ujmowanej przez pryzmat i szans (możliwości), i zagrożeń procesu dydaktyczno-wychowawczego oraz rozwoju osobowości dzieci i młodzieży. W swoich dociekaniach Doktorantka starała się także doprowadzić do stworzenia konstruktywistycznego modelu *Bezpiecznego korzystania z Internetu* (realizując tym sposobem cel teoretyczny pracy; s. 150). W modelu przyjęła filozoficzne stanowisko konstruktywnego alternatywizmu reprezentowane przez G.A. Kelly’ego. Uważam, że koncepcja ta może być przydatna do diagnozowania i kreowania edukacyjnych uwarunkowań na rzecz bezpiecznego korzystania z Internetu.

Metodologiczne założenia badań nad edukacją szkolną do bezpiecznego korzystania z Internetu mgr Anita Karyń przedstawia w **Rozdziale 3**. Jego struktura odpowiada przyjętym w pedagogice procedurom badawczym. Autorka powołuje się w nim na prace Stefana Nowaka, Tadeusza Pilcha i Teresy Bauman, Mieczysława Łobockiego, Barbary Smolińskiej-Theiss i Wiesława Theissa, Wandy Dróżki oraz Marty Guzik-Tkacz. To dobre odniesienia literaturowe do metodologii nauk pedagogicznych.

W pierwszym podrozdziale (s. 150) Doktorantka po określeniu przedmiotu badań („edukacja szkolna do bezpiecznego korzystania z Internetu”) poprawnie wyznacza trzy cele: 1) teoretyczny („skonstruowanie modelu bezpiecznego korzystania z Internetu”); 2) poznawczy („rozpoznanie i opisanie realizacji edukacji szkolnej do bezpiecznego korzystania z Internetu”); 3) praktyczny („wskazanie obszarów doskonalenia edukacji szkolnej w zakresie bezpiecznego korzystania z Internetu”). Zakres badań usytuowany jest na styku pedagogiki, filozofii, socjologii, psychologii, informatyki, ekonomii i prawa – jest egzemplifikacją rozważań przedstawionych w części teoretycznej. Z problemu głównego („Jak realizowana jest edukacja szkolna do bezpiecznego korzystania z Internetu?”) wyprowadzonych jest dziesięć problemów szczegółowych (s. 151, 152). Nie są one dekomponowane. Mają cechy pytań dopełnień, dotyczących zmiennych i badań jakościowych. Od pytań Autorka przechodzi do zmiennych, wartości zmiennych i ich wskaźników (Tab. 11, s. 153-155). W ramach wybranego schematu/metody badań studium przypadku Doktorantka posłużyła się (jak informuje na s. 155) ankietą, wywiadem częściowo skategoryzowanym (skoncentrowanym na problemie), obserwacją uczestniczącą (niestandardyzowaną). Dodatkową metodą była analiza przedstawień wizualnych, której zastosowanie było konieczne, jak pisze Autorka (s. 156), ze względu na potrzebę analizy

materiałów dydaktycznych wykorzystywanych podczas obserwowanych lekcji. Terenem swoich badań mgr Anita Karyń uczyniła Szkołę Podstawową im. majora Henryka Sucharskiego w Drawsku Pomorskim – w wyniku wyboru celowego, wg kryterium posiadania certyfikatu *Szkoły Bezpiecznego Internetu* w województwie zachodniopomorskim (s. 159). Doktorantka przyjęła, że edukacja szkolna do bezpiecznego korzystania z Internetu będzie wyrażała się w wymogach uzyskiwania przez szkołę ww. certyfikatu (s. 151). Właśnie zgodnie z tymi wytycznymi (wymogami co do działań na rzecz bezpiecznego korzystania z Internetu ujętych w programie *Szkoła Bezpiecznego Internetu*) Autorka wyłoniła problemy szczegółowe.

W części dysertacji poświęconej warstwie metodologicznej pragnę zwrócić uwagę na następujące elementy:

- 1) Ze względu na możliwość przyjmowania różnych kryteriów klasyfikacji metod i przynależnych do nich technik w badaniach na gruncie pedagogiki (jak dotąd, nie doczekały się one wyczerpującej i rozłącznej klasyfikacji), zasadnym byłoby bardziej precyzyjne wskazanie/odwołanie się do źródeł przyjętej klasyfikacji i rozumień definicyjnych wybranych metod i technik;
- 2) W odniesieniu do piątej zmiennej („Realizacja spotkań profilaktycznych dla rodziców dotyczących bezpieczeństwa w sieci”; Tab. 11, s. 154) i jej wskaźników, które zakładają ustalenia tylko wg opinii nauczycieli: warte uwagi/interesująco poznawczo byłoby zapoznanie się także ze zdaniem samych rodziców (przyznając rację poglądom psychologów humanistycznych, że „jednostka najlepiej zna własne, osobiste doświadczenia i dlatego jej wypowiedzi o sobie (*self-reports*) są w wysokim stopniu trafne”³). Jest to też zasadne w świetle uzyskanych wyników badań (przedstawianych w pracy na s. 235), z których wynika, że „dzieci zapytane, z czyjej pomocy skorzystałyby, gdyby napotkały problemy w Internecie najczęściej odpowiadały, że o pomoc zwróciłyby się do rodziców”;
- 3) Wśród wyliczonych/wybranych technik (na s. 155) zabrakło analizy dokumentów – techniki, która została ujęta w Tab. 12 (s. 156);
- 4) Doprecyzowania, korekty i uspoźnienia z analizami w części empirycznej pracy wymagają informacje zawarte w Tab. 11. *Zmienne szczegółowe*. Na przykład:

pkt. 4, 5 i 6; wartości zmiennej – „wykład, seminarium, warsztaty” to metody (czy rodzaj?) – por. z przyjętą definicją na s. 205;

pkt. 10; wartości zmiennej – wskazana 1 i 2 wartości zmiennej są takie same w swej treści (powtórzenie?);

³ J. Koziński, *Koncepcja psychologiczna człowieka*, „Żak”, Warszawa 1995, s. 269-270.

- pkt. 4, 5, 6; wskaźnik – zapis „(pomocy)”, celem jednoznacznego wskazania pojęcia, warto uzupełnić: „(pomocy dydaktycznych)”; zob. też s. 156;
- pkt. 2; wartości zmiennej – w odniesieniu do punktu „Skuteczność programów zabezpieczających komputery w szkole w opinii nauczycieli” rozważanego w części empirycznej pracy (s. 188-189), warto dodać/uzupełnić w tabeli wartość zmiennej „skuteczność programów zabezpieczających komputery”;
- pkt. 6; wartości zmiennej – w odniesieniu do punktu „Środki i materiały dydaktyczne stosowane przy realizacji spotkań profilaktycznych dla uczniów dotyczących bezpieczeństwa w Internecie” rozważanego w części empirycznej pracy (s. 261-281), warto dodać/uzupełnić w tabeli wartość zmiennej „rodzaje środków i materiałów dydaktycznych”.

Część dysertacji poświęcona warstwie metodologicznej w zadawalającym stopniu przedstawia przyjętą przez mgr Anitę Karyń strategię badań środowiskowych, a wyliczone drobne błędy i niespójności nie deprecjonują wartości rozprawy.

Rozdział 4 to część dysertacji poświęcona prezentacji przeprowadzonych badań. Pani mgr Anita Karyń szczegółowo przygotowała sprawozdanie na temat realizacji edukacji szkolnej do bezpiecznego korzystania z Internetu. Przedstawiane wyniki uwzględniają kategorie odpowiadające postawionym problemom (pytaniom) badawczym, przyjętym zmiennym i ich wskaźnikom. Analiza wyników badań ma cechy analiz ilościowych i jakościowych. Autorka umiejętnie odwołuje się do wspomnianego wcześniej zakresu badań i związanych z nim interdyscyplinarnie rozumnych wyjaśnień.

Rozdział ten składa się z dziesięciu podrozdziałów opisujących działania *Szkoły Bezpiecznego Internetu* w ramach szeroko rozumianej edukacji. W tym zakresie Autorka analizuje kolejno takie zagadnienia jak: 1) filtrowanie treści na wszystkich komputerach do których dostęp mają uczniowie (15 s.); 2) używanie programów zabezpieczających komputery w szkole (13 s.); 3) używanie legalnego oprogramowania w szkole (9 s.); 4) realizowanie szkoleń dla grona pedagogicznego dotyczącego bezpieczeństwa w Internecie (19 s.); 5) realizacja spotkań profilaktycznych dla rodziców dotyczących bezpieczeństwa w Sieci (23 s.); 6) realizacja spotkań profilaktycznych dla uczniów dotyczących bezpieczeństwa w Sieci (53 s.); 7) informacje na temat bezpiecznego korzystania z Internetu umieszczane w miejscach, w których uczniowie mają dostęp do Internetu w szkole (27 s.); 8) współpraca szkoły z właściwie terytorialną jednostką policji w zakresie prewencji zagrożeń związanych z Internetem (16 s.); 9) dokumentacja szkoły opisująca politykę bezpieczeństwa Internetowego (21 s.); 10) informacje o podejmowanych działaniach w ramach edukacji do bezpiecznego korzystania z Internetu udostępniane na oficjalnej stronie internetowej szkoły (13 s.).

Podczas prowadzonych rozważań mgr Anita Karyń umiejętnie przedstawia uzyskane przez siebie wyniki, poprawnie konfrontując je z dobrze dobranymi źródłami literaturowymi, w tym i o charakterze empirycznym (doniesieniami z badań). W każdym podrozdziale Autorka stara się wyciągnąć wnioski końcowe, reasumując wyniki swoich przemyśleń w omawianym obszarze tematycznym. Nie zawsze czyni to w sposób czytelny – nieco zakłócając spójność struktury poszczególnych podrozdziałów, co z kolei może utrudnić czytelnikowi odbiór lektury. Do takich fragmentów można zaliczyć podsumowania rozdziałów 4.2 (s. 188), 4.7 (s. 320), 4.10 (s. 368).

Wydaje się również, że zdefiniowanie edukacji szkolnej do bezpiecznego korzystania z Internetu wyłącznie poprzez wymogi uzyskiwania przez szkoły certyfikatu *Szkoła Bezpiecznego Internetu* nie jest rozwiązaniem najtrafniejszym, dającym pełny obraz badanego wycinka rzeczywistości. Trzy pierwsze problemy szczegółowe dotyczą wyłącznie infrastruktury teleinformatycznej szkoły jako instytucji. Podejście to wydaje się już nieco anachroniczne (program *Szkoła Bezpiecznego Internetu* został uruchomiony w 2009 roku), ponieważ dzięki bardzo dynamicznemu rozwojowi technologii mobilnych, obecnie urządzeniem bardziej powszechnym i zapewniającym uczniom stały dostęp do Internetu jest własny smartfon, tablet lub notebook. Autorka sama zwraca na ten fakt uwagę już we *Wstępie* pracy (s. 11) oraz w części metodologicznej (s. 149). Stąd jest wysoce prawdopodobne, że z wszelkimi zagrożeniami internetowymi uczniowi przyjdzie się zmierzyć samemu na własnym, często nieporadnie skonfigurowanym i niechronionym przez żadne oprogramowanie urządzeniu, a nie w bezpiecznej szkolnej pracowni pod czujnym okiem nauczyciela. Szkoda, że Doktorantka nie wykorzystała w szerszym zakresie, opracowanego przez siebie, oryginalnego konstruktywistycznego modelu teoretycznego (s. 140-148).

Warto również wspomnieć o wynikach prowadzonych obecnie prac Sejmowej Komisji Administracji i Cyfryzacji nad uchwałą, która wzywa rząd do wprowadzenia możliwości – na życzenia internauty – blokady treści pornograficznych przez dostawców Internetu. Posłowie przytaczają oszacowania, że nawet 30% ruchu w Sieci generują strony z pornografią oraz wskazują, że obecnie w Polsce takie treści są w Internecie dostępne z łatwością – także dla dzieci, a średni wiek pierwszego kontaktu z pornografią wynosi 11 lat, przy czym 2/3 nastolatków zetknęło się z takimi treściami właśnie w Sieci. Podkreślają również, że dotychczasowe rozwiązania techniczne, jak np. programy kontroli rodzicielskiej, są nieskuteczne, płatne albo wymagają specjalistycznej wiedzy informatycznej. Samo blokowanie stron www jest zagadnieniem trudnym, mogą pojawiać się pomyłki i błędy techniczne, które narażają dostawców na zarzut ograniczania wolności w Internecie. Może to

mieć konsekwencje natury gospodarczej i dla szeroko rozumianej wolności (co dowiodła już sprawa porozumienia ACTA). Bardzo dobrze koresponduje to z wynikami badań Doktorantki, która wskazała, że szkoła napotyka wiele problemów związanych z zapewnieniem właściwej ochrony stanowisk komputerowych (s. 177-178). Być może błędem stosowanego rozwiązania jest koncentrowanie się wyłącznie na ochronie pojedynczych komputerów oraz pomijanie faktu wykorzystywania przez uczniów i nauczycieli własnych urządzeń mobilnych przynoszonych do szkoły. Rozwiązaniem tego problemu może być upowszechnienie stosowania zaawansowanych urządzeń typu UTM (*Unified Threat Management*) – wielofunkcyjnych zapór sieciowych, które zapewniają m.in. funkcjonalność sieciowych filtrów antywirusowych i antyspamowych, wykrywanie włamań oraz filtrowanie treści na styku szkoła – dostawca Internetu.

W części dysertacji poświęconej warstwie empirycznej pragnę także wnieść pod rozwagę następujące elementy:

- 1) Obszerność pracy sprawiła, że Autorka nie ustrzegła się powtórzeń (zamierzonych lub niezamierzonych – ?). Na przykład: definicji i klasyfikacji metod (s. 205, 231, 259-260); definicji i rodzaju celów (s. 233, 286, 304); fragmentu „procedury reagowania...” (s. 343, 355); eksperckich zasad bezpiecznego korzystania z Internetu: „Internet to skarbnica wiedzy...” (s. 315, 345); definicji informacji (s. 294, 357); problemu jak chronić dziecko przed niebezpieczeństwami w Internecie: „Internet jest wspaniałym wynalazkiem...” (s. 302-303, 365-366, Rys. 21);
- 2) Do pewnych nieporozumień terminologicznych można zaliczyć stosowanie w tekście określenia „lekcja informatyki” w odniesieniu do Szkoły Podstawowej (zob. s. 159, 185, 196, 253, 314). Reforma programowa i nowa Podstawa programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego (wg Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r.) wprowadziła obowiązkową edukację informatyczną na pierwszym i drugim etapie edukacyjnym (tj. kl. I-III edukacji wczesnoszkolnej oraz kl. IV-VI szkoły podstawowej), realizowaną w postaci przedmiotu: „zajęcia komputerowe” (przedmiot „informatyka” – gimnazjum i liceum). Stosowane nazwy przedmiotu w praktyce uzależnione są od rocznika badanych uczniów (tj. objęcia ich kształcenia „starą” czy „nową” Podstawą programową) – i co za tym idzie, okresu badań (takiej informacji, ustaleń terminowych realizacji badań, nie zawiera podrozdział 3.4. *Organizacja i przebieg badań*);
- 3) Doktorantka cytowaną definicję pojęcia „środek dydaktyczny” (s. 262) nietrafnie przypisała autorstwu Franciszka Bereźnickiego. Sam F. Bereźnicki w swoim opracowaniu

(z którego Autorka korzystała: *Dydaktyka kształcenia...*, s. 370) powołuje się na źródło/autora Wacława Strykowskiego;

- 4) Zaprezentowanie w Tab. 17 wyniki badań w postaci danych liczbowych i procentowych dla czytelniejszej wizualizacji lepiej przedstawić w funkcji rosnącej/malejącej;

Pani mgr Anita Karyń w części dysertacji poświęconej warstwie empirycznej dobrze rozpoznała i obszernie opisała realizację edukacji szkolnej do bezpiecznego korzystania z Internetu spełniając kryteria osiągnięcia celu poznawczego.

W **Zakończeniu** przedstawione są najistotniejsze wnioski z badań, nawiązujące zarówno do teorii, jak i praktyki edukacyjnej. Doktorantka prezentuje szesnaście twierdzeń uogólniających (dziesięć odnoszących się do uczniów, sześć do szkoły jako instytucji) oraz trzy wnioski dotyczące poszczególnych elementów realizowanej w szkole edukacji do bezpiecznego korzystania z Internetu (dwa odnoszą się do nauczycieli, jeden do placówki). Pewien niedosyt podsumowania pozostawia brak syntetycznej odpowiedzi na postawione problemy szczegółowe (s. 151-152). Autorka wysuwa również (w ośmiu punktach) własne propozycje usprawnień funkcjonowania szkoły. Poprzez wskazanie obszarów doskonalenia edukacji szkolnej w zakresie bezpiecznego korzystania z Internetu realizuje cel praktyczny pracy. W wyniku analizy programu *Szkoła Bezpiecznego Internetu*, autorskiego modelu bezpiecznego korzystania z Internetu oraz analizy przeprowadzonych badań środowiskowych Autorka proponuje szczegółowy model edukacji szkolnej do bezpiecznego korzystania z Internetu. Model ten buduje na trzech filarach: zaufaniu, dialogu i współpracy pomiędzy uczniami, nauczycielami, rodzicami i instytucjami współodpowiedzialnymi za wychowanie dzieci i młodzieży i ich bezpieczeństwo w Sieci (s. 386). Pewnym mankamentem ogólnej konkluzji pracy jest odniesienie w niewielkim stopniu uzyskanych rezultatów badań do autorskiego teoretycznego modelu (s. 147). Zapewne wynika to z ostrożności, czy też pokory i przejawianego zaufania do uznanych autorytetów.

Reasumując

Recenzowana praca jest interesująca poznawczo, ma dużą wagę naukową i społeczną, stawia ważne problemy i próbuje je rozwiązać. Wnosi do teorii i praktyki edukacyjnej, w wybranym polu badań, szereg nowych elementów i rozwiązań. Poza uporządkowaniem podjętej problematyki w obszarze teoretycznym można odnaleźć w niej wnioski i postulaty rozszerzające granice poznania pedagogicznych i społecznych uwarunkowań związanych

z edukacją szkolną do bezpiecznego korzystania z Internetu. Sformowane wnioski wykraczają poza obszar szkolnictwa podstawowego (tj. pierwszego i drugiego etapu edukacyjnego rozpatrywanego w części empirycznej pracy) i przyjmują charakter twierdzeń uogólniających.

Praca, ujmująca w interdyscyplinarny sposób zagadnienia związane z potencjałem i zagrożeniami w Internecie, jest logicznie skonstruowana. Jej język jest jasny i prosty, więc opracowanie (po koniecznej korekcie technicznej, redakcyjnej) może odegrać spore znaczenie w prezentacji problematyki szerszym, zainteresowanym gronom.

Dysertacja, pomimo wskazanych mankamentów, w oryginalny sposób przedstawia i rozwiązuje trudny problem naukowy oraz dowodzi ogólnej wiedzy Autorki w zakresie pedagogiki. Dlatego uznaję, że w pełni zasługuje ona na przyznanie stopnia naukowego doktora i wydaję pozytywną opinię o jej pracy.

Wniosek: praca doktorska mgr Anity Karyń pt. „Edukacja szkolna do bezpiecznego korzystania z Internetu” spełnia wymogi stawiane tego typu pracom, a jej poziom pozwala wnioskować o dopuszczenie do dalszych przewidywanych przepisami etapów przewodu doktorskiego.

Euntha Baran-Blawitzky